Amicale Internationale KZ Neuengamme

KZ-Gedenkstätte Neuengamme
Ausstellungen
Begegnungen
Studienzentrum

3. травня 2025

Програма пам'ятного заходу

з нагоди 80-ї річниці завершення війни та визволення концтаборів

Музичний твір **Outburst for Unaccompanied Saxophone** Кріс Еван Гасс (*1993)

Привітання **Професор Олівер фон Врохем**
Голова Фонду меморіалів та навчальних центрів Гамбурга

Привітання **Доктор Петер Ченчер**
Перший бургомістр вільного ганзейського міста Гамбурга

Привітання **Олаф Шольц**
Канцлер Федеративної Республіки Німеччина

Музичний твір **Und der Regen rinnt** Ільзе Вебер (1903-1944)

Ільзе Вебер була німецькомовною чеською письменницею та співачкою. Вона була депортована до Терезієнштадту разом із сім'єю у 1942 році. Тут вона написала багато пісень, щоб розрадити дітей у лазареті. Коли їх депортували до Аушвіцу в 1944 році, вона відмовилася залишити дітей самих і добровільно супроводжувала їх до газової камери разом зі своїм сином.

Промова **Хельга Мельмед**
Колишня ув'язнена концтабору Нойєнгамме

Музичний твір **Le Chant des Partisans**

„Пісня партизанів" була популяризована в 1943 році Анною Марлі, російською емігранткою, яка жила в Лондоні. На пропозицію борця опору Еммануеля д'Астьє журналіст Жозеф Кессель та письменник Моріс Дрюон написали французький текст до оригінальної російської пісні. Вона закликала до боротьби не на життя, а на смерть за визволення Франції. Завдяки франкомовним трансляціям BBC та

друкованим текстам у підпільних газетах, вона стала піснею французького Опору.

Промова **Доктор Мартіне Леттері**

Президентка Amicale Internationale KZ Neuengamme (AIN)

Музичний твір **Die Moorsoldaten**

Пісня була написана в 1933 році політичними в'язнями в концтаборі Бергермур на острові Емсланд. За словами композитора Руді Ґогеля, пісня була написана «як свідома пісня протесту борців опору проти гнобителів, щоб публічно продемонструвати нашу вищу мораль перед обличчям звірства СС».

Музичний супровід лауреатів та стипендіатів Jugend musiziert Förderverein Hamburg e. V.: **Тереза Каніц** (саксофон), **Джеймі Фріман** (тенор) та **Матіс Сімон** (баритон), за підтримки **Наталя Бетчер** (акордеон)

Після цього відбудеться церемонія покладання квітів до Міжнародного меморіалу.

Музичний супровід: **Саманта Райт** (кларнет)

Олівер фон Врохем

Шановна Хельґо Мельмед та її родина,

шановний пане федеральний канцлер Шольц,

шановний пане перший бургомістр Ченшер,

шановний президенте Amicale Internationale KZ Neuengamme, шановна пані Мартіне Леттері,

шановні представники Бундестагу, Сенату, Бюргершафту та консульського корпусу,

Я також радий, що сюди прибули делегації організацій-членів Amicale Internationale та члени родин колишніх в'язнів концтабору Нойєнгамме з Бельгії, Данії, Німеччини, Франції, Великобританії, Ізраїлю, Італії, Хорватії, Нідерландів, Польщі, Швейцарії, Іспанії, України та США.

Я також хотів би привітати всіх тих, хто сьогодні супроводжує наше вшанування музикою,

сердечно дякую всім працівникам нашої Фундації, які зробили цю програму можливою сьогодні і в наступні дні.

Пані та панове,

дорогі друзі,

Через 80 років після закінчення Другої світової війни і звільнення концтаборів ми зустрічаємося сьогодні біля Меморіалу концтабору Нойєнгамме, і я хотів би скористатися цією можливістю, щоб тепло привітати вас.

Ми в жалобі згадуємо понад 100 000 людей з усієї Європи, які були ув'язнені в системі концтабору Нойєнгамме.

Ми пам'ятаємо понад 42 000 людей, які були вбиті в Нойєнгамме, в численних таборах-філіях, на маршах смерті та в Любекській затоці, або померли від хвороб, недоїдання та виснаження.

Ми пам'ятаємо багатьох чоловіків і жінок, які зуміли залишитися «людьми» в жорстоких умовах табору, які зберігали солідарність і ділилися тим невеликим, що мали, один з одним, навіть якщо іноді це було лише слово і погляд.

Ми згадуємо всіх нещодавно померлих колишніх в'язнів концтабору Нойєнгамме, про смерть яких ми дізналися за останні 12 місяців. Я зачитую їхні імена:

Бруно Фабретті, П'єр Грайнік,

Натан Гроссманн, Васіліс Пападопулос,

Ерік Пребен Танне, Лідія Туровська.

Згадуючи цих чудових людей і їхній болісний досвід, я хотів би почати з нагадування про прагнення колишніх в'язнів: Прагнення до світу, в якому всі люди можуть жити гідно. Світу, в якому наші думки та дії характеризуються не страхом та ізоляцією, а людяністю та впевненістю.Багато з вас, хто сьогодні тут, з близьких і далеких країн, прагнуть до такого світу.

Я дякую вам від усього серця. Ваша відданість дає мені впевненість – у часи, коли іноді важко залишатися навіть впевненим у собі.

Шановні пані та панове,

Ми живемо в час, коли все менше людей вважають критичне ставлення до націонал-соціалізму важливою основою своєї самосвідомості. Навіть тривіалізація нацистських злочинів більше не є маргінальним явищем у суспільстві.

Крайня права та історично ревізіоністська партія складає майже чверть членів німецького Бундестагу і стала найсильнішою політичною силою в деяких федеральних землях.

Протягом року соціальна згуртованість масово послабилася, і наша демократія, яка базується на універсальних цінностях, рівних правах для всіх і людській гідності, перебуває під загрозою як ніколи раніше.

Автократії зростають у всьому світі. Як показують приклади США, Росії, Угорщини, Італії, Аргентини та багатьох інших країн, це відбувається паралельно з поступовим руйнуванням поділу влади, послабленням соціальних інститутів, занепадом верховенства права та альянсами між олігархами і популістами.

Багато з нас втратили дар мови перед обличчям повсюдного браку емпатії і не знають, як протистояти триваючій агресивній війні Росії проти України, антисемітизму та антициганізму, расизму, ненависті та мові ворожнечі в безпрецедентних масштабах.

Я запитую себе і запитую всіх вас: як ми хочемо і як ми можемо на це відповісти?

Намагаючись дати відповідь, я процитую деякі надії, побажання та очікування колишніх в'язнів концтаборів. У 2022 році Хельга Мельмед звернулася до нас з такими словами:

„Ми повинні навчитися поважати всі відмінності у світі, а не знищувати їх."

Я дуже радий, шановна Хельго, що Ви та Ваша сім'я знову подолали такий довгий шлях зі США, щоб поспілкуватися з нами. Ми дуже вдячні Вам і хотіли б знову Вас привітати.

Я також хотів би процитувати Едіт Краус, яка звернулася до нас у 2018 році:

„Люди, вчіть своїх дітей не ненавидіти нікого. Ненависть веде до війни і смерті. […] Ненависть отруює душу. Не піддавайтеся впливу тих, хто проповідує, що тих, хто має інший колір шкіри, ніж ви, або молиться Богу не так, як ви, треба знищити!"

А Єва Желеховська-Стольцман з Польщі у 2020 році висловила такі слова:

„Людино, будь людиною для свого ближнього, а не ворогом, не думай лише про себе, а зміни своє ‚я' на ‚кожна людина мені близька'".

Сьогодні ми розмістили ці повідомлення, разом з багатьма іншими повідомленнями від тих, хто вижив, на задньому дворі колишнього цегельного заводу. Вони часто надходять від людей, яких вже немає з нами або які більше не можуть відвідати нас через свій похилий вік. Мені дуже приємно, що вони все ще присутні в цій кімнаті у такий спосіб. Вони обрамляють наш ювілейний захід і вказують нам шлях до більш оптимістичного сьогодення і майбутнього.

Давайте приймемо їхні послання з упевненістю. Повага до розмаїття і повага у наших стосунках один з одним – це надбання, яке ми повинні зберігати і захищати. І це також означає, що ми повинні протистояти ворогам демократії всіма засобами, які є в нашому розпорядженні.

Я переконаний, що вже недостатньо розповідати людям про нацистську несправедливість у місцях пам'яті. Вже недостатньо, щоб люди з усього світу відвідували місця пам'яті. Ми всі покликані працювати, де б ми не були, щоб пам'ять про націонал-соціалізм вела до ціннісних, демократичних дій. Усвідомлюючи, до чого можуть призвести ідеології нерівності, антисемітизму, антициганізму, расизму та ворожості до демократії, ми повинні виступати за демократичне співіснування, за здатність до компромісу, за співчуття та за діалог, що керується цінностями. У нашому повсякденному житті, в наших сім'ях, з друзями, на роботі, у вільний час і на політичній арені.

Як меморіальний фонд у Гамбурзі, ми та багато інших організовуємо широкий спектр заходів у місті з нагоди 80-ї річниці визволення. Я щиро запрошую вас взяти в них участь. Приходьте завтра до нашого намету різних спогадів у Нойенгамме, беріть активну участь у читаннях голосів визволених та в інших заходах у місті, ставайте частиною ініціатив, які активно долучаються до культури пам'яті.

Я вдячний, що так багато з вас прийшли, і особливо вдячний за велику присутність нащадків колишніх жертв переслідувань, які твердо стоять на нашому боці і для яких сьогодні виступатиме Мартіне Леттері.

Те, що прийшло так багато представників парламенту, а також те, що перед нами виступатимуть федеральний канцлер і перший бургомістр, є важливою оцінкою нашої роботи.

Вони демонструють, що вшанування пам'яті про нацистські злочини залишається міцно закріпленою частиною демократичного суспільства в Німеччині.

Зараз я хотів би передати слово першому бургомістрові.

Петер Ченчер

Олаф Шольц

Хельга Мельмед

Доброго дня!

Мене звати Хельга Мельмед. Я єврейка і пережила Голокост. Я народилася в Німеччині і є громадянкою Німеччини. Моя прийомна країна - Сполучені Штати Америки, громадянкою якої я також є.

Сьогодні я тут, щоб поговорити про дискримінацію, зло, пропаганду та насильство. Я зіткнулася з дискримінацією дуже рано, задовго до того, як змогла вимовити слово «дискримінація». Мені було лише п'ять років, коли вчителька до крові побила мені руки лінійкою, а однокласники називали мене «брудною єврейкою». Вперше я зіткнулась з абсолютним злом у віці десяти років, коли нацистські солдати спалили єврейську школу, яку я відвідувала у Берліні, і зі сміхом кинули у вогонь наші книжки.

Хоча у мене не вистачало слів, щоб правильно описати те, що відбувалося, я усвідомлювала, що закони наступних років перебували під сильним впливом пропаганди. Ці закони забороняли євреям відвідувати театри, парки, зоопарки та всі інші місця розваг. У багатьох випадках євреям заборонялося відвідувати університети, займатися певними професіями або володіти коштовностями - навіть мати радіо було протизаконно!

У 1941 році насильство обрушилося на нас посеред ночі, коли нацистські солдати виламали наші вхідні двері, а мене і всю мою сім'ю насильно вигнали з нашого будинку, місця, де я народилась, і єдиного дому, який я знала у своєму житті. Нас запхали у вагони для худоби і відвезли в іншу країну, країну з іншою мовою і чужою культурою.

Мій батько був розстріляний у цьому місці, в Лодзькому гетто. Він служив нацистам як жива мішень для тренувань. Моя мати, яка впала у відчай без батька, захворіла на сухоти і померла від голоду на мій 14-й день народження. Я залишилась одна, сповнена страху в потворному світі.

Єврейський старійшина, який виконував адміністративні функції, зміг зібрати деяких дітей-сиріт в окрему групу і розмістити їх у власному приміщенні в окремій частині гетто. За цей час я подружилася з трьома дівчатами з різних країн, яких відтепер називала своїми табірними сестрами. Я перериваю свою розповідь, щоб згадати, що донька однієї з цих табірних сестер, Ніна Халден Рьоннлунд, сьогодні тут, з нами. Вона приїхала сюди зі Швеції, щоб ми могли познайомитися особисто, і я дуже рада, що маю нагоду знову побачити свою сестру в особі її доньки.

Ми вчотирьох трималися разом, що б не трапилося. Ми ділилися всім: їжею, ковдрами, важкою працею, а найбільше - глибокою любов'ю один до одного. Ця турбота, ця любов допомогла нам пережити всі страждання, які випали на нашу долю. Коли росіяни наблизилися до польського кордону, нас евакуювали з гетто. Нас знову завантажили у вагони для худоби і перевезли до концтабору Аушвіц-Біркенау. Там нас роздягли догола і поголили голови. Нас відібрали для примусової праці в Німеччині і депортували до Гамбурга.

У 1944 році ми прибули до пристані Дессауер Уфер у гамбурзькій гавані. Пізніше нас відправили до Поппенбюттеля, табору примусової праці для молодих жінок. Нас змушували розбирати руїни та уламки після важких бомбардувань Гамбурга. Умови були жахливі. Ми були виснажені, голодні і весь час сповнені страху. Іноді ми молилися, щоб бомби впали на наше житло і поклали край страху і жаху.

Був початок 1945 року, коли ми вирушили в марш до Берген-Бельзена посеред зими без взуття і під посиленою охороною. До табору було близько 145 кілометрів, і під час цього довгого маршу багато з нас були розстріляні або померли від виснаження.

Після прибуття мене розлучили з моїми табірними сестрами, і я заразилася небезпечними для життя тифом і туберкульозом. Мені було 17 років і я важила 46 кілограмів. Табір був звільнений британськими військами в середині квітня, але я майже не пам'ятаю цього.

Після деякого часу в наметі військового госпіталю я поїхала на кораблі до Швеції, щоб одужати. Я полюбила Швецію, а також сім'ю, яка прийняла мене після одужання. Потім моя тітка, яка жила в Нью-Йорку, знайшла мене за допомогою Всесвітнього єврейського конгресу і наполягла на тому, щоб я приїхала до Америки і жила з нею. У США мені було добре, я пішла до школи, вивчилася на медсестру і вийшла заміж за чудового чоловіка. Я виростила чотирьох дітей і тепер маю чотирьох онуків. На мою велику радість, деякі члени моєї родини приїхали сюди разом зі мною.

Я здригаюся, коли згадую ті довгі і страшні роки. Сьогодні у світі знову панує хаос, і мені здається, що ніхто не знає, що з цим робити. США глибоко розділені, прихильники MAGA та американські націоналісти набули величезного впливу. Антисемітизм зростає в усьому світі!!!

Гіпнотизуюча пропаганда знову проникає в мізки багатьох людей. Недобросовісні та багаті, які прагнуть контролювати все заради власних егоїстичних мотивів, використовують ті ж методи, що і 85 років тому, і скрізь панують війна і злість! Мир і спокій для всіх здається далекою мрією, як і багато років тому.

Цікаво, чи не наступають провідні гравці світової політики на одні й ті ж граблі знову і знову? Де ж порядні та правдиві лідери? Настав час для кращого світу! Що можуть зробити звичайні люди, щоб

зробити світ кращим? ТАК, МИ ВСІ ПОВИННІ ПІДНЯТИ СВІЙ ГОЛОС ПРОТИ НЕНАВИСТІ ТА ГНОБЛЕННЯ, ДЕ Б І КОЛИ Б МИ З НИМИ НЕ СТИКАЛИСЯ.

Ми повинні бути пильними, але цього недостатньо - щоб дійсно перемогти в битві між добром і злом, ми повинні вміти розпізнавати радість і красу в нашому повсякденному житті і жити порядно і доброзичливо кожен день, щоб не опинитися в ситуації, яка нам здається такою огидною!

Після Голокосту ми проголосили: «яд в'шам» - ніколи більше!

У цьому дусі я кажу сьогодні: «Ніколи вже настало!»

Ніколи не переставайте бути добрими і турбуватися про інших. І ніколи не переставайте любити! Щиро дякую вам.

Мартіне Леттері

Шановна пані Хельго Мельмед,

шановний пане федеральний канцлер Шольц

шановний пане бургомістр Петер Ченчер

шановний пане фон Врочем, дорогий Олівере,

шановні представники Бундестагу, Сенату, Бюргершафту та консульського корпусу! Пані та панове, дорогі друзі,

Мене звати Мартіне Леттері, я президентка Amicale Internationale KZ Neuengamme і онука Мартінуса Леттері, який був вбитий у концтаборі Нойенгамме 25 січня 1942 року. Сьогодні ми відзначаємо 80-ту річницю звільнення концтабору Нойєнгамме і початок миру в Європі п'ятьма днями пізніше. Це ознаменувало кінець націонал-соціалістичного режиму терору, який тримав Європу в своїх лещатах майже два десятиліття.

Майже одразу колишні в'язні спробували відвідати місце колишнього табору, щоб вшанувати пам'ять загиблих товаришів. Однак вони наштовхнулися на опір влади. Це спонукало їх об'єднати зусилля з різними національними товариствами колишніх в'язнів і в 1958 році вони заснували Міжнародне товариство колишніх в'язнів Нойєнгамме (Amicale Internationale KZ Neuengamme).

Цілі, які засновники сформулювали у своєму статуті, є актуальними і сьогодні, тому я зачитую перші три з них:

а) Збереження миру, європейської безпеки, міжнародного послаблення напруги, а також зміцнення дружби між народами і боротьба з неонацистською, неофашистською та реваншистською діяльністю.

б) Заклик своїх членів підтримувати дух братерства і людяності, продемонстрований в'язнями концтабору, незалежно від етнічної приналежності, віросповідання чи політичних поглядів.

в) Свідчення про депортації та злочини проти людяності в концтаборах.

Колишні члени правління та президенти продемонстрували велику відданість цим цілям. Завдяки зусиллям AIN у 1965 році було споруджено міжнародний меморіал, в урочистому відкритті якого взяли участь тисячі колишніх в'язнів та їхніх родин.

Завдяки невтомним зусиллям колишніх членів правління, які неодноразово доводили свої побажання до відома міської влади Гамбурга, було збудовано Будинок пам'яті, знесено тюрми, збудовані на цьому місці після війни, і в 2005 році нарешті відкрито гідний меморіал.

Віктор Мальбек, останній колишній в'язень, який був президентом AIN, помер у 2015 році. Він народився в передмісті Брюсселя в 1925 році і був активним учасником бельгійського руху опору «Патріотичні сили» під час війни. У серпні 1944 року, у віці 19 років, він був заарештований німецькою поліцією безпеки і 2 вересня відправлений до концентраційного табору Нойєнгамме.

Вже через чотири дні його перевели до табору-філії Шандела. Коли СС евакуювали цей табір, 10 квітня 1945 року Віктора Мальбека перевезли до табору-філії Веббелін. Там він пережив найгірші дні свого перебування в концтаборі. Умови життя у Веббеліні були катастрофічними. Щодня до табору прибували нові транспорти. Не було ні ліжок, ні столів, ні місць для сидіння. Їжу майже не роздавали.

Віктор Мальбек працював у трупному загоні, щоб отримати трохи супу. Щодня йому та іншим в'язням доводилося перевозити до 60 трупів до братської могили за кілометр від табору. Мальбек був звільнений у Вебелліні 2 травня 1945 року. Він взяв на себе жахливе завдання розповісти сім'ям загиблих товаришів про те, що з ними сталося. Після виходу на пенсію він невтомно працював, щоб зберегти пам'ять про події в Нойєнгамме та таборах-філіях.

Віктор Мальбек був одним із понад 100 000 в'язнів, які були ув'язнені в Нойєнгамме або в одному з таборів-філій. Лише половина з них вижила, і всі їхні історії є гострими та шокуючими.

Віктор Мальбек був родом з Бельгії, але в'язні походили з усіх країн, з якими нацистська Німеччина перебувала у стані війни або які були окупованими, а також з Іспанії та Швейцарії. Їхня чисельність налічувала більш ніж 25 різних національностей.

Наразі до складу Amicale Internationale входять амікале з семи різних країн. Асоціації походять з Бельгії, Данії, Німеччини, Іспанії, Нідерландів, Польщі, Франції та Франції. У деяких країнах є дві афілійовані дружні організації, одна національна, а інша - місцева. У Нідерландах це Stichting Oktober 44, організація, яка вшановує пам'ять про наліт на село Путтен у жовтні 1944 року. Бельгійська асоціація NCPGR Meensel-Kiezegem зберігає пам'ять про рейд 11 серпня 1944 року в Мінсель-Кізегем. Деякі асоціації є великими, як, наприклад,

у Франції, інші - меншими, як, наприклад, у Данії та Німеччині, або ще меншими, як, наприклад, у Польщі.

Цей процес не був однаковим у всіх країнах. Лише кілька років тому була заснована іспанська організація Amicale, присвячена пам'яті іспанських жертв концтабору Нойєнгамме. Ці іспанці спочатку боролися за Республіку і проти націоналістів під час Громадянської війни в Іспанії. Коли вони перемогли, багато іспанських антифашистів втекли до Франції. Згодом вони часто приєднувалися до опору там. Під час диктатури Франко і протягом багатьох десятиліть після неї було майже неможливо публічно говорити про тих, хто був заарештований в окупованій Франції і депортований до концентраційних таборів у Німецькому Рейху. Тому іспанська Amicale була заснована лише у 2019 році. 2023 року за їхньої ініціативи на території меморіалу було споруджено пам'ятник іспанським в'язням та в'язням з Інтернаціональних бригад.

У певному сенсі, ми зараз перебуваємо на переломному етапі в історії AIN. У наших колах залишилося лише кілька людей, які вижили, і ці кілька недостатньо сильні, щоб подорожувати або бути активними в нашому дружньому колі.

Тепер справа за нами, нащадками. Наше коло друзів - це діти, онуки, правнуки, племінники та племінниці. Ми не можемо і не хочемо говорити від імені колишніх в'язнів. Те, що вони пережили, настільки страшне, що не піддається осмисленню. Але ми на своїх сім'ях відчули, як довго триває війна, що це означає для тих, хто втратив близьку людину, коли вона не повернулася і загинула в жахливому місці, в жахливих умовах. Ми бачили на прикладі колишніх полонених, які повернулися, наскільки те, через що вони пройшли, назавжди залишило шрами.

Можливо, це допомагає нам краще усвідомити, наскільки крихким є наше, здавалося б, безпечне існування. Що демократія і верховенство права захищають нас від звірства, якого зазнали наші родичі. Можливо, саме тому ми б'ємо на сполох трохи раніше за інших.

Засновники AIN не дарма передали нам статут. Ми теж взяли на себе зобов'язання щодо збереження миру, європейської безпеки, міжнародного послаблення напруги, зміцнення дружби між народами та боротьби з неонацистською, неофашистською та реваншистською діяльністю.

Довгий час загроза європейському миру здавалася гіпотетичною, але тепер вона стала лякаюче реальною. Зрушення вправо вже відбулося в багатьох європейських країнах або перебуває на шляху до цього. Ультраправі партії підривають основи верховенства права і

демократії. У моїй країні Герт Вілдерс зараз є тіньовим прем'єр-міністром. Досі він не виконав жодної обіцянки, яку дав перед виборами. Його міністри намагаються обійти закон, а сам Вілдерс постійно критикує власний кабінет через соціальну мережу X. Він створює хаос і посилює поляризацію, але все ще має дуже хороші показники на виборах.

Люди, які голосують за Вілдерса або подібні партії, ймовірно, сподіваються, що ці партії покращать їхнє життя. Але історія навчила нас, що у підсумку цього не станеться, навіть для цих людей.

Ось чому важливо, щоб ми продовжували боротьбу з неонацистською, неофашистською та реваншистською діяльністю. Ми також повинні пам'ятати, що зростаюча поляризація суспільства відкрила шлях для партій такого типу. Тому, як зазначено в нашому статуті, ми хочемо закликати не тільки наших членів, але й усіх наших співгромадян підтримувати дух братерства і людяності, який демонстрували в'язні концтабору, незалежно від етнічної приналежності, віросповідання чи політичних поглядів.

Translation/Übersetzung: Marta Rosavytska

Олівер фон Врохем

Дорогі гості,

Панахида тут, на Клінкерверку, завершилася. Вона продовжиться церемонією покладання вінків до Міжнародного меморіалу. Будь ласка, вийдіть із зали через ті двері, через які ви увійшли. На вулиці, будь ласка, поверніть праворуч, а потім знову праворуч. Наш персонал покаже вам дорогу на території.